

5.2 NÁRODNOST V PRAZE

Ivana Přidalová

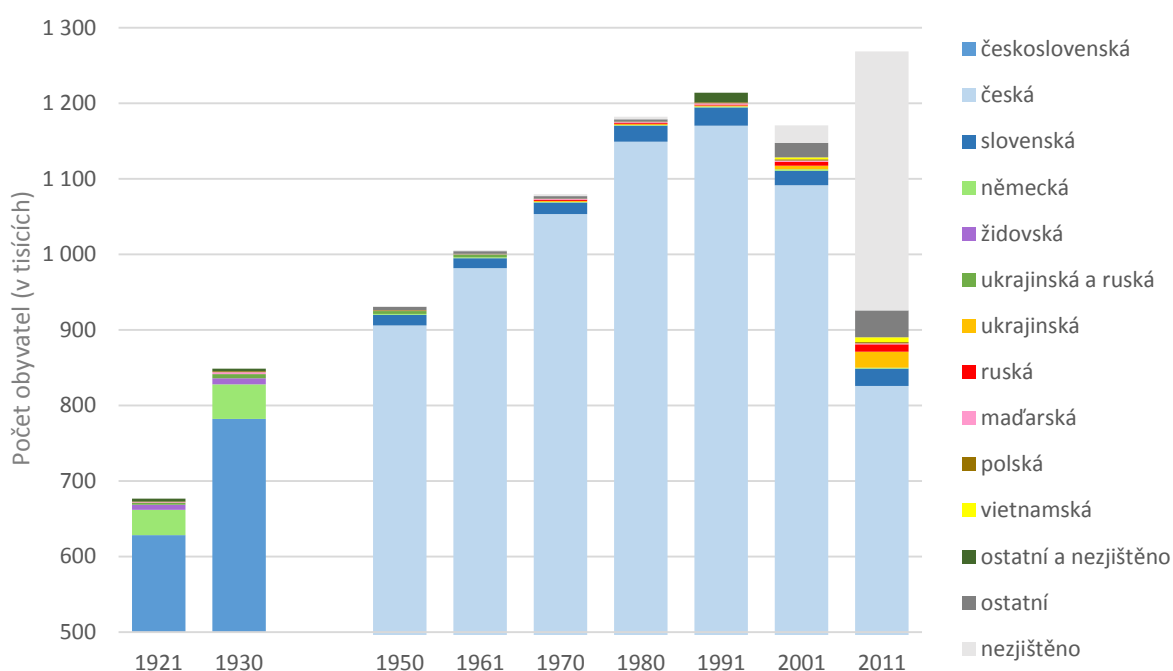

V průběhu 20. století docházelo k významným proměnám národnostní struktury Prahy, a to zpravidla v souvislosti s významnými politickými událostmi českých dějin: druhou světovou válkou, nastolením komunistického režimu a s revolucí roku 1989 (Přidalová, Ouředníček 2014). Podíl na nedávném vývoji národnostní struktury města má i vstup Česka do Evropské unie v roce 2004. Navzdory tomu, že současný růst významu regionálních a nadnárodních celků do určité míry upozaduje důležitost deklarace k národu (Kučerová 2009), považujeme informace o národnostní struktuře stále za důležitou součást národní identity. Cílem předkládané specializované mapy je přispět k poznání vývoje národnostních poměrů v Praze v posledním století a k pochopení nejvýznamnějších trendů, ke kterým ve sledovaném období došlo.

Jediným uceleným zdrojem dat o národnosti obyvatel Prahy je Sčítání lidu. Sestavení dlouhodobých časových řad z dat, která populační census poskytuje, však obnáší několik úskalí. Liší se dostupnost výsledků jednotlivých sčítání (výsledky prvního socialistického sčítání z roku 1950, týkající se národnostní struktury, nebyly za části Prahy publikovány vůbec, v ostatních letech se jejich podoba různí) i metodika zjišťování národnosti. Zatímco v předválečných sčítáních byla národnost odvozována z mateřského jazyka, od roku 1950 je deklarována na základě vlastního rozhodnutí a od roku 1991 je na sčítaných osobách ponechána také formulace (zápis) národnosti. Od roku 2001 je možné uvádět příslušnost ke dvěma národnostem nebo otázku ponechat nezodpovězenou. Zatímco v roce 2001 se rozhodla národnost neuvést necelá dvě procenta Pražanů, v roce 2011 to již bylo přes 27 % (ČSÚ 2011). Vzhledem k tomu jsou pro srovnání vývoje podílu osob s českou národností v mapě využita data ze sčítání 2001. Rozdílné jsou mezi jednotlivými cenzy také proměnné v případě české národnosti. V roce 1930 byly z politických důvodů údaje o obyvatelstvu české národnosti publikovány souhrnně za obyvatelstvo národnosti české a slovenské (podíl Slováků na obyvatelstvu Prahy byl však zřejmě poměrně nízký – viz Přidalová, Ouředníček 2014), naopak v posledních sčítáních je kromě české národnosti možnost přihlásit se i k národnostem ostatních historických zemí Česka (moravské a slezské). Právě počet obyvatel československé národnosti (1930) a součet všech tří „českých“ národností (2011) jsou ve specializované mapě Prahy využity pro srovnání vývoje podílu obyvatelstva české národnosti na obyvatelstvu hlavního města (přítomném v roce 1930, trvale bydlícím v roce 1980 a obvykle bydlícím v roce 2011).

Ve vývoji národnostní struktury Prahy v posledním století lze rozlišit tři období: meziválečné, socialistické a postsocialistické. Charakteristickým rysem meziválečné Prahy byl poměrně vysoký podíl obyvatelstva s jinou než českou nebo slovenskou národností (resp. mateřským jazykem), jehož největší část představovaly osoby národnosti německé a židovské (viz obrázek 5.2.1). Ačkoli obyvatelé cizích národností

žili ve většině čtvrtí tehdejší Prahy, největší absolutní i relativní koncentrace obyvatel zmíněných dvou národností byla zjištěna v centrálních částech města. Totéž platí i pro další poměrně významnou národnostní skupinu prvorepublikové Prahy – osoby ukrajinské a ruské národnosti. Zatímco v předválečných letech osoby s jinou než českou národností na obyvatelstvu Prahy tvořily více než 7 % pražské populace, v socialistické Praze jejich podíl nepřekročil 3 % (Přidalová, Ouředníček 2014). Vlivem pronásledování židovského obyvatelstva během druhé světové války a poválečného odsunu Němců se dříve nejvýznamnější národnostní skupiny v Praze staly zcela marginálními. Nejpočetnější národnostní menšinu v Praze v celém následujícím období (socialistickém i postsocialistickém) začaly nově představovat osoby slovenské národnosti. Jejich výrazná početní převaha nad ostatními národnostmi byla zjištěna v různých částech města – v centru, ale i ve vnitřním městě či na nově postavených sídlištích. I přes snížení počtu Pražanů s ukrajinskou a ruskou národností po druhé světové válce, u Ukrajinců patrně způsobené emigrací z obav politického pronásledování po příchodu Sovětů do Československa (Zilinskij, Rajčincová, Knapová 1998), byli dalšími nejpočetnějšími národnostními skupinami v Praze právě Rusové a Ukrajinci.

Obrázek 5.1.1: Vývoj národnostní struktury Prahy 1921–2011.

Zdroj: SÚS 1924, 1934; ČSÚ, 1970, 1980, 1991, 2001, 2011

Spádem komunismu a otevřením hranic v roce 1989 dochází k další proměně národnostních poměrů v Praze a podíl osob s jinou než českou národností opět roste (Přidalová, Ouředníček 2014). Od roku 1991 došlo k významnějšímu nárůstu podílu osob s národností ukrajinskou, ruskou, nově také vietnamskou i s některými dalšími zcela novými národnostmi (například v roce 2011 bylo sečteno přes 2 tisíce osob čínské či bulharské národnosti; ČSÚ 2011). Význam mezinárodní migrace pro proměnu

národnostní struktury Prahy dokládají též počty cizinců registrovaných v Praze podle státního občanství, jež v případě zmíněných tří skupin imigrantů dosahují v roce 2011 zhruba dvojnásobných hodnot než podle národnosti (ČSÚ 2011) a naznačují, že mezi obyvateli, kteří otázku na národnost v roce 2011 nezodpověděli, je i řada cizinců žijících v Praze. V porevolučním období se podíl osob s jinou než českou národností výrazněji projevuje v územích s nízkým počtem obyvatel (Štěrboholy, Horní Měcholupy, Přední Kopanina), kde ale k dosažení vyššího podílu stačí nižší absolutní počet. Za významnou lze koncentraci považovat především ve čtvrtích, na jejichž území nebo v jejichž blízkém okolí žije obyvatelstvo cizího státního občanství (Kunratice, Nebušice, Stodůlky, Jinonice). Příkladem může být urbanistický obvod Nové Butovice-západ ve Stodůlkách, jenž je v posledních letech atraktivní lokalitou zejména pro přistěhovalé z Ruska, ale i pro jiné skupiny cizinců (Ukrajince, Vietnamce aj.). Nárůst počtu cizinců v tomto území kromě analýzy statistických dat dokládají i další metody výzkumu (Přidalová 2013). S růstem podílu cizinců na obyvatelstvu patrně dochází ke změně národnostní struktury Prahy i na některých jiných pražských sídlištích (např. v Praze-Libuši) či v dalších částech města.

	1930	1980	2001			
Nízká heterogenita	Jinonice	0,08	Lipany	0	Zadní Kopanina	0
	Malešice	0,09	Holyně	0	Hrdlořezy	0,04
	Prosek	0,10	Přední Kopanina	0,04	Lipany	0,06
	Radlice	0,11	Cholupice	0,04	Hájek u Uhříněvsi	0,06
	Troja	0,11	Sedlec	0,06	Holyně	0,08
Vysoká heterogenita	Bubeneč	0,51	Zadní Kopanina	0,31	Malá Chuchle	0,48
	Motol	0,51	Křeslice	0,31	Přední Kopanina	0,55
	Nové město	0,57	Štěrboholy	0,31	Kunratice	0,60
	Staré město	0,58	Miškovice	0,35	Jinonice	0,63
	Josefov	0,84	Malá Chuchle	0,39	Nebušice	0,64
Průměr	Hlavní město Praha	0,36	Hlavní město Praha	0,14	Hlavní město Praha	0,26

Tabulka 5.2.1: Extrémní hodnoty indexu národnostní heterogenity v katastrálních územích Prahy.

Zdroj: SÚS, 1934, ČSÚ, 1980, 2011

Poznámka: Národnostní heterogenita byla vypočtena pomocí indexu entropie, který umožňuje hodnotit prostorové rozmístění libovolného počtu skupin v území podle vzorce $h_i = - \sum p_{ij} \ln(p_{ij})$, kde p_{ij} představuje podíl obyvatel j -té národnosti v území i . Pro výpočet indexu národnostní heterogenity obyvatelstva katastrálních území Prahy byli příslušníci jednotlivých národností rozděleni do sedmi skupin podle nejpočetnějších národností v každém roce (ostatní národnosti nebyly brány v úvahu). Nejvyšších hodnot (pro analýzu rozmístění 7 skupin je maximální hodnotou indexu 1,95) index dosahuje, je-li v území zastoupen maximální počet národnostních skupin se srovnatelným počtem příslušníků.

Popsaný vývoj národnostní struktury obyvatelstva je patrný také při pohledu na míru jeho národnostní heterogenity. Nejrůznorodějšími byly v meziválečném období čtvrti v centru města, kde byly zaznamenány nejvyšší počty osob s německou, židovskou či ruskou národností, ale i některá území s výrazněji zastoupeným obyvatelstvem celkově

méně početných národnostních skupin (např. národnosti maďarské v Motole; viz tabulka 5.2.1). Národnostní struktura socialistické Prahy byla podstatně méně diferencovaná s celkově nižšími hodnotami indexu heterogenity. Nejvyšší heterogenitu obyvatelstva podle národnosti vykazovaly čtvrtě s relativně malými počty obyvatel. V současnosti se národnostní heterogenita Prahy opět zvyšuje: nejvíce heterogenní obyvatelstvo bylo v roce 2001 evidováno v Nebušicích, Jinonicích a Kunraticích, kde žily osoby všech zjišťovaných národností (s výjimkou Vietnamců v Nebušicích). Předpokládáme, že národnostní heterogenita Prahy (resp. heterogenita obyvatelstva založená na státní příslušnosti) se bude díky pokračující mezinárodní migraci nadále zvyšovat.

Literatura:

BOHÁČ, A. (1923): Hlavní město Praha. Studie o obyvatelstvu. SÚS, Bursík a Kohout, Praha.

PŘIDALOVÁ, I. (2013): Rezidenční mobilita obyvatel Prahy se zaměřením na etnické menšiny. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.

PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Proměna národnostní struktury Prahy mezi lety 1921 a 2011. Geografické rozhledy, 23, č. 4, s. 24–25.

ZILYNSKIJ, B., RAJČINCOVÁ, L., KNAPOVÁ, L. (1998): Specifika ukrajinské národnostní menšiny na území hlavního města Prahy. In: Balvín, J.: Praha a národnosti. Sborník referátů a diskusních příspěvků ze semináře o národnostních menšinách na území hl. m. Prahy 19. 3. 1998. Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl. m. Prahy, Praha, s. 108–113.

Zdroje dat:

ČSÚ (1970): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (1980): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 11. 1980. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (1991): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2001): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2011): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2011. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

SÚS (1924): Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921. Státní úřad statistický, Praha.

SÚS (1934): Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Státní úřad statistický, Praha.